

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การแสดงนาฏศิลป์ไทยที่เป็นรูปแบบมาตรฐาน ประกอบด้วยการแสดง 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ โขน และละคร การแสดงดังกล่าวมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ผู้แสดง ซึ่งประกอบด้วยตัวแสดงประเภทต่าง ๆ ดังนี้คือ

ตัวพระ (หมายถึง ผู้แสดงที่สวมบทบาทเป็น ผู้ชาย)

ตัวนาง (หมายถึง ผู้แสดงที่สวมบทบาทเป็น ผู้หญิง)

ตัวยักษ์ (หมายถึง ผู้แสดงที่สวมบทบาทเป็น อมนุษย์ หรือผู้ชาย และผู้หญิง)

ตัวลิง (หมายถึง ผู้แสดงที่สวมบทบาทเป็น วานร)

ตัวละครที่สำคัญตนหนึ่งในประเภทของตัวยักษ์ ที่มีอิทธิฤทธิ์และมีความสำคัญ และมีลักษณะเฉพาะของตนเองที่ผสมผสานกันระหว่างยักษ์ผู้หญิงและยักษ์ผู้ชาย มีหน้าที่ปกป้องรักษาคุ้มครองกรุงลงกา คือ อากาศไต

อากาศไตเป็นยักษ์เสื้อเมือง* ของกรุงลงกา มีหน้าที่เป็นหัวหน้ากองตระเวนด่านคอยควบคุมดูแลความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ให้ปลอดภัยจากศัตรูที่จะเข้ามาทำอันตรายให้กับกลุ่มชนในเมืองลงกา

เนื้อเรื่องย่อ คือ หนุมานได้รับอาสาจากพระรามไปตามหานางสีดาซึ่งถูกทศกัณฐ์ลักพาไปไว้ในกรุงลงกา ในระหว่างทางที่จะเข้าเมืองลงกา นั้น ได้พบกับนางยักษ์ตนหนึ่ง คืออากาศไต ทั้งสองได้ต่อสู้กัน ผลที่สุดอากาศไตเป็นฝ่ายแพ้ และถูกหนุมานฆ่าตาย

ในการต่อสู้ระหว่างอากาศไตกับหนุมานนั้น ประมาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ไทยได้ประดิษฐ์ท่ารำที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของตัวละครทั้งสองนี้ เพื่อให้เกิดความบันเทิง และมีความแตกต่างจากกระบวนท่าอื่น ๆ เช่น กระบวนท่าหยอกล้อของตัวหนุมาน และกระบวนท่า

* เสื้อเมือง หมายถึง ฝักรพบุรุษของเจ้าเมืองที่ทำหน้าที่คุ้มครองชาวเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่ให้ได้รับความเดือดร้อนจากภัยอันตราย เปรียบเสมือนพระภูมิเจ้าที่ของบ้านหรือหมู่บ้านนั้น ๆ

อากาศดไลเซ็นหรืออายในระหว่างการต่อสู้ ซึ่งกระบวนการทำดังกล่าวปรมาจารย์ได้ถ่ายทอดไว้ให้กับศิลปินรุ่นต่อมานั้นน้อยมาก การแสดงชุดนี้ไม่นิยมนำไปแสดง และที่สำคัญคือไม่มีการบรรจุเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนเฉพาะตัวอากาศดไล และอีกประการหนึ่งคือลักษณะของอากาศดไลมีบุคลิกลักษณะที่มีความแตกต่างจากยักษ์ทั่วไป เช่น รูปร่าง การแต่งกาย และอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการแสดงจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้า ตลอดจนจนเป็นการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอากาศดไล

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาตัวอากาศดไลที่สืบทอดกันมาแต่โบราณได้แต่เพียงถ่ายทอดระหว่างครูกับศิษย์ที่จะใช้แสดง ซึ่งไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้เป็นหลักฐานทางวิชาการ ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบการแสดงของผู้ที่มีความสามารถและประสบการณ์ตรงในการแสดงเป็นตัวนางอากาศดไลที่ใช้แสดงเป็นรูปแบบในปัจจุบันเพียง 3 ท่านคือ

1. นายทองเริ่ม มงคลนัญ เป็นนาฏศิลป์สมัยรัชกาลที่ 6 และเป็นอาจารย์พิเศษของวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร จนถึงปี พ.ศ. 2532 เป็นผู้ที่มีความสามารถในการแสดงบทบาทของตัวยักษ์ทุกบทบาท โดยเฉพาะตัวนางยักษ์และตัวอากาศดไล และเป็นผู้ที่ได้นำเอาบทบาทและรูปแบบการแสดงของตัวอากาศดไล มาถ่ายทอดให้กับศิลปินกรมศิลปากร โดยมีกระบวนการทำที่เป็นท่าเฉพาะตัวของอากาศดไล เช่น ท่าจับหน้าอก ท่าจับก้น เป็นต้น

2. นายหยัด ช่างทอง ศิลปินแห่งชาติปี 2532 เป็นนาฏศิลป์ของคณะนายพันส์ โลหิตตาจอร์ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการแสดงโขนเป็นตัวยักษ์ได้อย่างดี และเป็นผู้ที่ได้ถ่ายทอดกระบวนการทำอากาศดไลให้กับศิลปินงานนาฏศิลป์สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร

3. นายรามพ โพธิเวส อายุ 65 ปี เป็นผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยของสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร เป็นผู้ที่มีความสามารถในการแสดงเป็นตัวยักษ์ และตัวละครอื่น ๆ อีกมาก ตลอดจนเป็นผู้ที่ปรับปรุงกระบวนการทำของตัวอากาศดไล เพื่อใช้ในการแสดงขึ้นใหม่ โดยอาศัยกระบวนการมาตรฐานของครูทั้งสองท่านไว้

ดังนั้น การศึกษาบทบาทและกระบวนการทำของอากาศดไลของครูทั้ง 3 ท่าน มีรูปแบบการแสดงแตกต่างกันออกไปตามบุคลิกลักษณะของอากาศดไลที่มีความผสมผสานกันระหว่างยักษ์ผู้ชายและยักษ์ผู้หญิง ซึ่งจะได้ศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาบทบาทของอากาศตลไที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์
2. ศึกษากระบวนการทำรำตัวอากาศตลไ
3. ศึกษาลักษณะเฉพาะของกระบวนการทำรำของอากาศตลไ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ผู้วิจัยทำการศึกษาเฉพาะกระบวนการทำรำ อากาศตลไของครู 3 ท่าน
2. ศึกษากระบวนการเฉพาะของอากาศตลไ ของครู 3 ท่าน คือ
 - 2.1 นายทองเริ่ม มงคลนัญ
 - 2.2 นายหยัด ช้างทอง
 - 2.3 นายราชมพ โพลีเวส

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญของการทำรำของอากาศตลไ

1. ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ ได้แก่ หนังสือ ตำรา ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของอากาศตลไ เป็นบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ของรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 หนังสือบันทึกความรู้ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์กับพระยาอนุমানราชชนหนังสือ อุปกรณ์รามเกียรติ์ของเสฐียรโกเศศ เป็นต้น จากหอสมุด และห้องสมุดของสถาบันต่าง ๆ

2. การสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการแสดง และผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการ ดังมีเกณฑ์มาตรฐานและรายนาม ดังนี้

2.1 ผู้ทรงคุณวุฒิทางการแสดงตัวอากาศตลไ

- (1) นายประดิษฐ์ ศิลปสมบัติ อายุ 44 ปี อาจารย์ 2 ระดับ 7 วิทยาลัยนาฏศิลปกรมศิลปากร เป็นผู้ที่มีความรู้ และความสามารถในการแสดงเป็นตัวนางยักษ์ และอากาศตลไซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากนายทองเริ่ม มงคลนัญ

- (2) นายสุตจิตต์ พันธุ์สิงห์ อายุ 55 ปี นามาศิลปิน 7 สถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร เป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถในการแสดงเป็นตัวยักษ์ผู้ชาย และเคยแสดงเป็นตัวอากาศตไลของกองการสังคีต

2.2 ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทางนาฏศิลป์ไทย

- (1) นายทรวง ปรางคโพธิ์อ่อน อายุ 83 ปี อดีตเป็นโขนในกรมมหรสพ สมัยรัชกาลที่ 7 และเป็นผู้แสดงเป็นตัวยักษ์เกือบทุกตัว และได้เห็นรูปแบบการแสดงตัวอากาศตไลในสมัยนั้น ปัจจุบันเป็นอาจารย์พิเศษของวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร
- (2) นายราชมพ โภธิเวส อายุ 65 ปี ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยของสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร เป็นผู้ที่มีความสามารถในการแสดงโขนเป็นตัวยักษ์ โดยเฉพาะตัวอินทรีชิต และรามสูร และเป็นผู้ที่ปรับปรุงรูปแบบกระบวนการทำรำของอากาศตไลรูปแบบใหม่ให้กับกรมศิลปากร
- (3) นายประเมษฐ์ บุณยะชัย อายุ 52 ปี อาจารย์ 3 ระดับ 8 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร เป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านวิชาการเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทย แสดงเป็นตัวนางยักษ์เกือบทุกตัว
- (4) นายสมศักดิ์ ทัดติ อายุ 51 ปี อาจารย์ 3 ระดับ 8 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร เป็นผู้ที่แสดงโขนเป็นตัวยักษ์ โดยเฉพาะตัวทศกัณฐ์ และมีความรู้ทางด้านการประดิษฐ์ศีรษะโขน เครื่องแต่งกายของตัวโขน
- (5) นายวิโรจน์ อยู่สวัสดิ์ อายุ 48 ปี อาจารย์ 2 ระดับ 7 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร เป็นผู้ที่แสดงโขนเป็นตัวลิง โดยเฉพาะตัวหนุมาน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำรำของอากาศตไลกับหนุมานจากนายกรี วรสระริน ศิลปินแห่งชาติปี 2532 สาขา นาฏศิลป์ไทย โขนลิง

สรุปผลการศึกษาทั้งหมด เพื่อนำเสนอผลการวิจัย โดยเรียบเรียงเป็นลำดับของบทดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

- 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
- 1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

บทที่ 2 ประวัติและความเป็นมาของอากาศตไล

2.1 ความเชื่อเรื่อง ลี้อเมือง

- ภาคเหนือ

- ภาคกลาง

- ภาคอีสาน

- ภาคใต้

2.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับลี้อเมือง

2.3 ความเชื่อเรื่องลี้อเมืองในด้านวรรณคดี

2.4 ลักษณะและรูปร่างของอากาศตไลจากวรรณคดี

2.5 หน้าที่ของอากาศตไลในเรื่องรามเกียรติ์

2.6 สรุป

บทที่ 3 การฝึกหัดตัวอากาศตไลในการแสดงโขน

3.1 การฝึกหัดเบื้องต้น

3.2 การฝึกหัดแม่ท่ายักษ์

3.3 การฝึกท่าเฉพาะของอากาศตไล

3.4 วิธีการต่อหน้าพาทย์เพลงกราวโขนในการรำตรวจพลและเพลงเชิดในการรบ

3.5 การคัดเลือกผู้แสดง

3.6 อุปนิสัยของผู้แสดงเป็นอากาศตไล

3.7 สรุป

บทที่ 4 องค์ประกอบการแสดงโขนของอากาศตไล

4.1 โขนหน้าจอ

4.2 โขนฉาก

4.3 เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์การแสดงโขนของอากาศตไล

- ลักษณะศีรษะโขนของอากาศตไล

- การแต่งกายของอากาศตไล

- วิธีการแต่งกายของอากาศตไล

- อวุธที่ใช้ประกอบการแสดง

4.4 วงดนตรี

4.5 เพลง

4.6 การแสดงโขนตอน สิบมรรคา เฉพาะบทบาทของอากาศไต

4.7 การพากย์เจรจา

4.8 สรูป

บทที่ 5 การแสดงโขนของอากาศไต

5.1 กระบวนการทำรำตรวจพลของอากาศไต

5.2 กระบวนการรบของอากาศไต

5.3 การตีบทและจริตกิริยาต่าง ๆ ของอากาศไต

5.4 สรูป

บทที่ 6 สรูปและเสนอนนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบรูปแบบการแสดงโขนตัวอากาศไต
2. ผลการวิจัยจะได้เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดของบทที่ใช้ประกอบการแสดง กระบวนทำรำ

วิธีการแสดงตัวอากาศไตไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

3. เป็นประโยชน์สำหรับผู้ศึกษาค้นคว้าตัวละครชื่ออากาศไตต่อไป